

EESTI KONJUNKTUURIINSTITUUT

ESTONIAN INSTITUTE
OF ECONOMIC RESEARCH

Rävala 6 19080 Tallinn tel 668 1242 faks 668 1240 e-post eki@ki.ee

**Illegaalsete tubakatoodete
tarbimine ja kaubandus Eestis 2011
(elanike hinnangute alusel)**

Tallinn
Mai 2012

Aruande koostajad: Elmar Orro

Töögrupp: L.Lepane, M. Reiman, M.Josing, I. Niklus, V. Savina, S. Randrüt, P. Jõekalda,

Eesti Konjunktuuriinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

tel 668 1242

e-mail: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Copyright © Eesti Konjunktuuriinstituut

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Eesti elanike suitsetamisharjumused	4
1.1. Suitsetamise levik täiskasvanud elanike hulgas	4
1.2. Legaalsete sigarettide eelistamise põhjused	6
1.3. Sigarettide varu ja hankimine välismaalt	8
2. Elanike eksperthinnangud sigarettide illegaalse müügi kohta	11
2.1. Illegaalsete sigarettide kaubandus ja levik	11
3. Illegaalsete sigarettide isiklik tarbimine	13
3.1. Illegaalsete sigarettide kättesaadavus	13
3.2. Illegaalsete sigarettide tarbimine	14
4. Illegaalsete sigarettide osakaal sigarettiturul	21
Kokkuvõte	23

SISSEJUHATUS

Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI) on teostanud illegaalse tubakaturu uuringuid alates 1998. aastast. Käesoleva Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel läbiviidud uuringu eesmärgiks oli analüüsida elanike üldisi suitsetamisharjumusi, illegaalse sigarettide turgu ja selle ulatust, salasigarettide tarbimistrende ning välja selgitada illegaalsete sigarettide osakaal Eesti sigarettiturul. Illegaalsete sigarettide all käsitletakse käesolevas töös sigarette, mida tarbijad hankisid teadlikult ebaseaduslikult ja teades, et nende pealt on jäetud tasumata riigimaksud. Lisaks teadlikult Eestist hangitud salasigarettidele, arvestatakse salasigarettide hulka ka välismaalt edasimüümise eesmärgil toodud või teiste kaudu välismaalt tellitud sigaretid.

Nagu varasematel aastatel, analüüsitakse käesolevas töös ainult sigarettide tarbimist, kuna need on Eestis põhiliselt tarbitavad tubakatooted. Muude tubakatoodete (nt sigarid, sigarillod, suitsetamis- ja närimistubakas) osakaal ei ole sigarettide kõrval märkimisväärne. Lisaks illegaalsete sigarettide osakaalu analüüsimisele sigarettide turul, tuuakse töös välja ka illegaalse kaubanduse poolt riigile tekitatud eeldatav maksutulukaotus. Turuanalüüsi aluseks on täiskasvanud elanikkonna küsitluse tulemused, Rahandusministeeriumi andmed ja Statistikaameti väliskaubanduse statistika.

Euroopa Liidu liikmena on Eesti kohustatud järgima ühtset tubakaaktsiisi poliitikat ja seetõttu on tubakaaktsiisi viimastel aastatel regulaarselt tõstetud, et saavutada EL miinimumtaset. Kuigi 2010. aasta algul saavutas Eestis tubakaaktsiis Euroopa Liidu miinimummäära, suureneb viimane aastaks 2014. veel ligi 40%. Seetõttu ootab Eestit ka veel järgmisel aastal ees küllalt suur tubakaaktsiisi tõus. Kasvav aktsiis suurendab tubakatoodete jaemüügihindu ja võib selle kaudu soodustada salasigarettide turgu.

Käesolev töö kajastab illegaalsete sigarettide tarbimist ning turuolukorda 2011. aastal ning ajavahemikul 2001-2011. Illegaalsete sigarettide tarbimistrendide ja leviku analüüsi aluseks olid täiskasvanud elanikkonna küsitluse tulemused, mis viidi läbi 2011. aasta novembris ja detsembris EKI tarbijatepaneeli liikmete hulgas. Kirjalikule küsitlusele vastas 1094 Eesti elanikku vanuses 18-74 aastat. Representatiivsuse tagamiseks kaaluti andmestik vanuse, soo, rahvuse ja regiooni järgi, millega viidi valim vastavusse Eesti elanikkonna mudeliga. Küsitlustulemuste üldjaotused on toodud lisas 1 ning sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes valikuliselt lisas 2. Küsitletud kogumi iseloomustus on esitatud lisas 3.

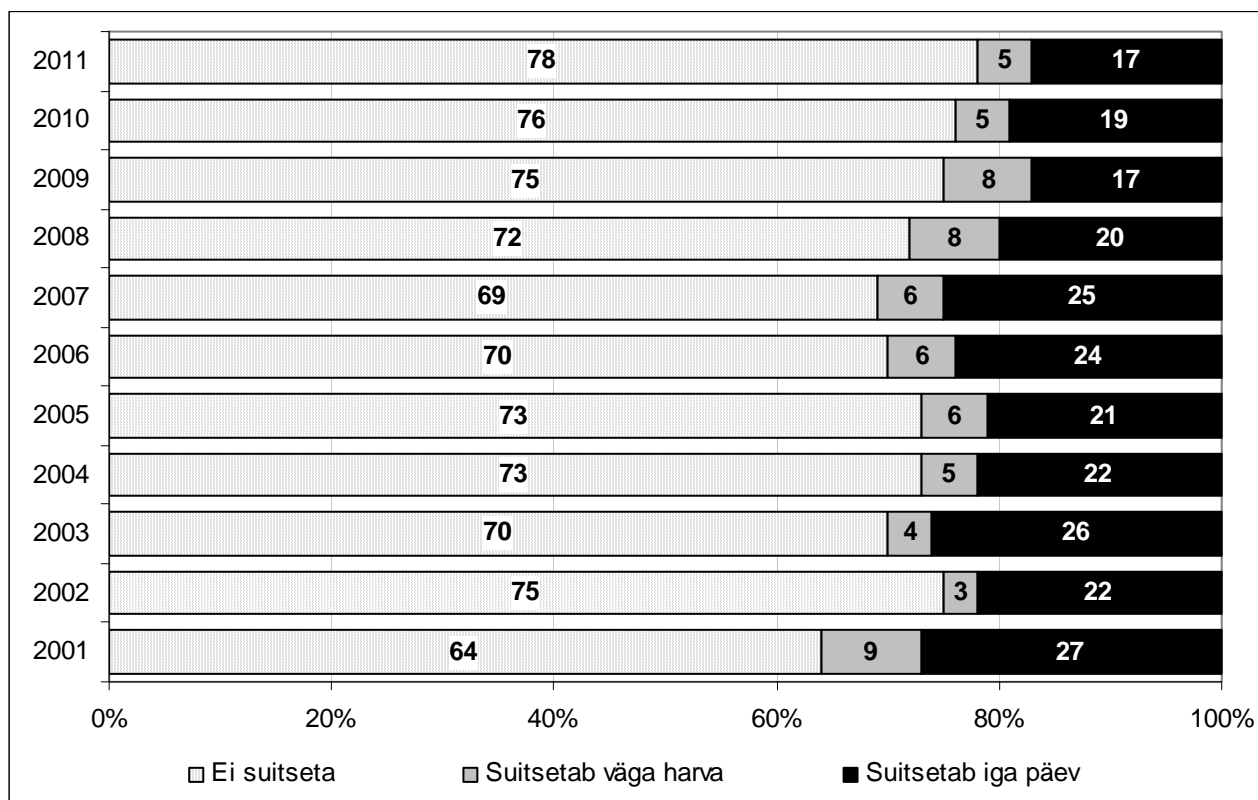
1. EESTI ELANIKE SUITSETAMISHARJUMUSED

1.1. Suitsetamise levik täiskasvanud elanike hulgas

Käesolevas töös analüüsitakse suitsetamise levikut üldisemalt ja suitsetamisharjumusi elanikkonna seas, samuti elanike eksperthinnanguid illegaalsete sigarettide leviku kohta Eestis ning isiklike kokkupuuteid salasigarettidega. Uuringus kajastatakse olukorda sigarettide turul 2011. aastal, võrdlusena tuuakse välja ka tarbijate käitumise muutused alates 2001. aastast.

Suitsetavaid elanikke on viimastel aastatel jäänud vähemaks. Kui 2007. aastal suitsetas 31% täiskasvanud elanikkonnast, siis 2011. küsitluse andmetel oli suitsetajaid vaid 22% (vt. joonis 1.1.). Võrreldes 2010. aastaga, on suitsetajate osakaal vähenenud 2%-punkti võrra. Vähenemine tulenes igapäevaste suitsetajate osakaalu langusest (19%-lt 2010. aastal ja 17%-ni 2011. aastal). Samas ei muutunud igapäevaste suitsetajate poolt tarbitud sigarettide arv – see on 14 sigaretti päevas.

Joonis 1.1. Suitsetamise levik Eesti elanike hulgas (% vastanutest)

Kõige enam oli suitsetajaid 30-64-aastaste seas (25%), igapäevaseid suitsetajaid aga 50-64-aastaste elanike hulgas (21%). Võrreldes eelmise aastaga langes 2011. aastal igapäevaselt suitsetavate noorte (18-29-aastaste) osakaal – 2010. aastal oli neid vanusegrupis 28% ja 2011. aastal 22%. Sarnaselt varasema aastaga oli kõige vähem suitsetajaid üle 64-aastaste vanusegrupis ja aastaga langes nende osakaal veelgi (2010. a. 12%, 2011. a. 8%). Piirkondlikult oli suitsetajate osakaal kõige kõrgem Kirde-Eestis ja Lõuna-Eestis (mõlemas piirkonnas 26% elanikest),

seejuures oli igapäevaste suitsetajate osakaal suurem Lõuna-Eesti elanike hulgas (22%). Suitsetajaid leidub kõige enam väikseima sissetulekuga elanike hulgas, kelle kuu netosissetulek pereliikme kohta oli kuni 200 €. Nimetatud tulugrupis on suitsetajate osakaal 34%. Küsitlustulemused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on toodud lisas 2.1.

Meeste hulgas on suitsetajaid endiselt rohkem kui naiste hulgas, kuid mõlemas grupis on enim langenud just igapäevaste suitsetajate osakaal. Meestest suitsetas 2011. aastal 28%, naistest 17% kuid pikemas ajaperioodis on suitsetavate meeste osakaal vähenenud kiiremini kui naistel (vt. tabel 1.1.). Näiteks ajavahemikul 1979-1989 suitsetasid ligi pooled mehed. Suitsetavate naiste osakaal ei ole selle aja jooksul oluliselt muutunud, vaid on kõikunud lainetena.

Tabel 1.1. Suitsetajate osakaal soo järgi (% vastanutest)

	1979	1989	1999	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mehed	49	48	38	37	38	40	36	34	30	28
Naised	18	19	20	21	22	22	20	18	20	17
Keskmiselt	34	34	29	27	30	31	28	25	24	22

Järgmisena uuriti suitsetanute käest, kuidas on muutunud nende suitsetamisharjumused. Selgus, et 2011. aastal ei muutnud oma harjumusi ja jätkas sama intensiivsusega suitsetamist 53% suitsetajatest, suitsetamist piiras 35% ning rohkem hakkas suitsetama 7% suitsetajatest. Aasta jooksul hakkas suitsetama 4% ning loobus 1% suitsetajatest. Võrreldes varasema aastaga suitsetamine pigem intensiivistus, sest vähenes nii suitsetamisest loobujate kui ka suitsetamist piiranute osakaal. Siiski oli keskmisest enam suitsetamisest loobujaid Põhja-Eesti (2%), Tallinlastest (3%), alla 30-aastaste (3%) ja naistest (2%) suitsetajate hulgas. Varasemast rohkem intensiivistasid suitsetamist aga suuremate linnade (14%), muukeelsed (11%) ning madalama sissetulekuga (kuni 200 € kuus) suitsetajad (17%). Kõige vähem muutsid oma suitsetamisharjumusi (suitsetasid sama palju kui varem) Kirde- ja Lõuna-Eesti elanikud, 50-64-aastased ning suurema sissetulekuga suitsetajad.

Sigarettide aktsiisimäär tõusis 2011. aasta jaanuarist ligi 15% ja see mõjutas ka sigarettide jaehindu. Kuigi kasvanud sigarettide hinnad ei takistanud suitsetamist nii olulisel määral nagu eelmisel aastal, märkis 2011. aastal 57% suitsetamist vähendanud või suitsetamisest loobunud vastajatest, et suitsetamine on muutunud liiga kalliks. Kõrgem hind ajendas suitsetamist maha jätma või piirama eelkõige aga 201-400 eurose kuusissetulekuga inimesi, mitte kõige madalama (kuni 200 € kuus) sissetuleku saajaid. Kui esimeste hulgas ulatus tarbimise piirajate osakaal koguni 46%, siis viimastel oli see 30%.

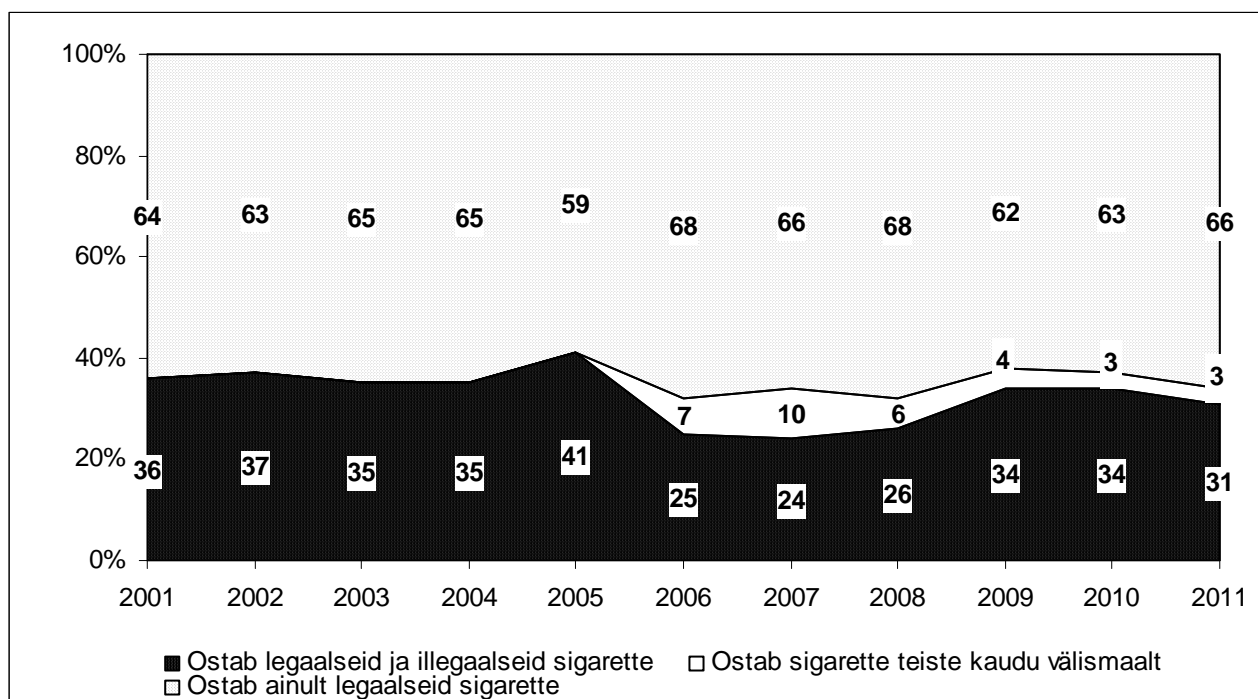
Enda terviseprobleemide tõttu loobus või vähendas suitsetamisest 41%, ebamugavuse tõttu (nt suitsetamiskeeld avalikes kohtades) tegi seda 17% ning lähedaste pärast 14%.

1.2. Legaalsete sigarettide eelistamise põhjused

Enamik suitsetajaid on seaduskuulekad ja tarbivad legaalseid sigarette. Siiski on palju ka neid inimesi, kes teadlikult või teadmatuses on ostnud illegaalseid sigarette, mille eest on jäänud riigimaksud tasumata. Paljud suitsetajad ei teadvusta endile, et illegaalsed on ka need sigaretid, mida ostetakse endale välismaalt kaasa ja müüakse teistele edasi, mitte ei tarbita ise.

Küsitluse põhjal selgus, et endi hinnangul ostis 2011. aastal sigarette ainult legaalselt 69% suitsetajatest, mis on enam kui eelmisel aastal (vt joonis 1.2)¹. Legaalsete sigarettide ostjaid oli teistest rohkem Lõuna-Eesti (81% suitsetajatest) ja Tallinna (79%) elanike hulgas, samuti eestlaste (76%) ning alla 30-aastaste seas (80%). Legaalsete sigarettide ostjate osakaal oli ka seda suurem, mida kõrgem oli vastaja sissetulek (vt lisa 2.5).

Joonis 1.2. Legaalsete ja illegaalsete sigarettide ostmine (% suitsetajatest)

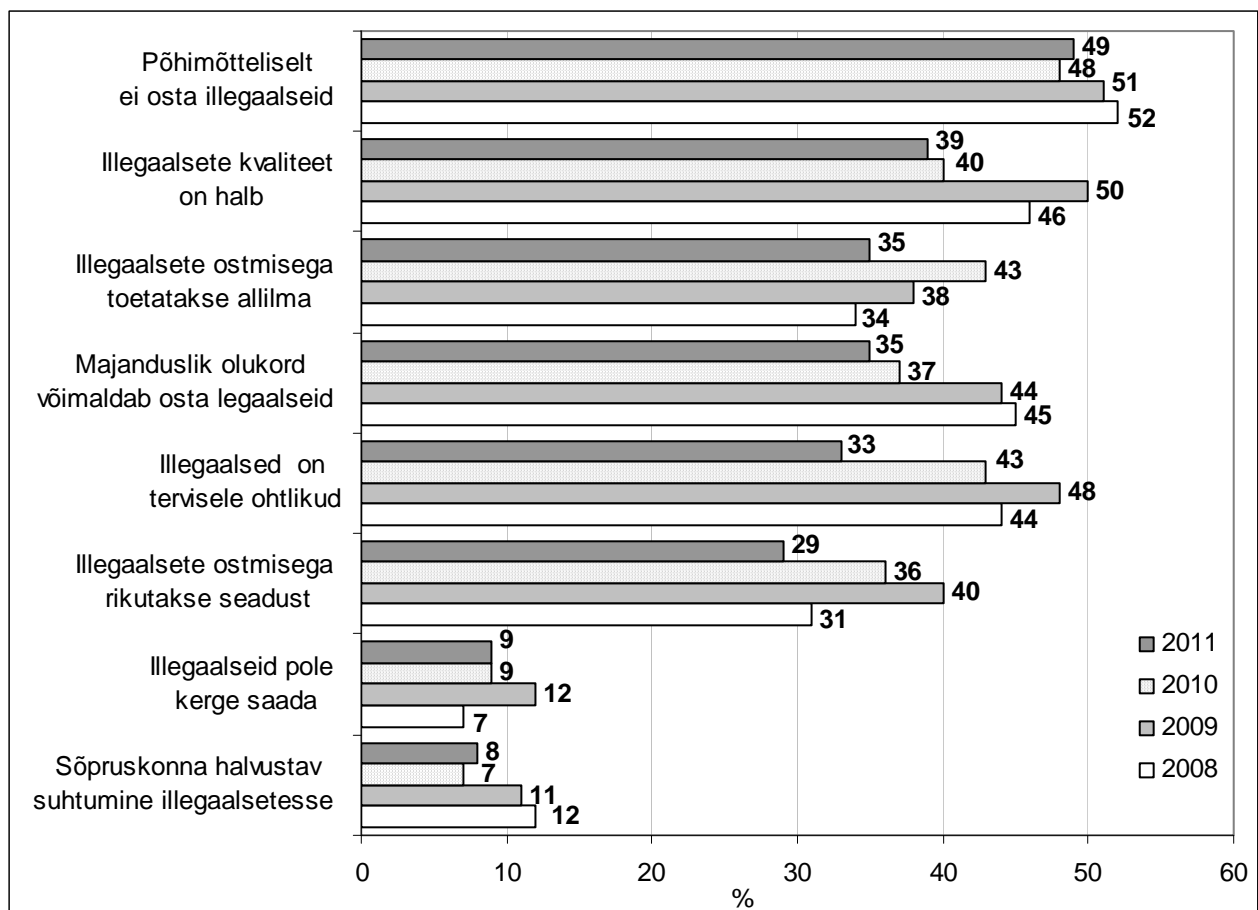
Eesti elanikud ostavad aktiivselt sigarette ka välismaalt, eriti Venemaalt. Tollireeglid lubavad isiklikuks tarbimiseks Euroopa Liidu liikmesriikidest tuua kuni 800 sigaretti päevas ja väljastpoolt Euroopa Liitu kuni 40 sigaretti päevas. Kuna Venemaal on sigarettide hinnad 3-4 korda odavamad kui Eestis, toimubki salasigaretide sissevedu põhiliselt Venemaalt. Ka Lätist, kus sigarettide hinnad ei ole küll nii madalad nagu Venemaal, tuuakse sigarette sisse (EL riigina on sealt legaalselt võimalik sisse tuua oluliselt rohkem), sest need on odavamad kui Eestis (kuni 30%). Lõuna poolt imbub salakaubana ka sigarette Valgevenest ja Ukrainast. Nagu eespool

¹ Joonisel on kujutatud ka teiste kaudu välismaalt sigarette ostnute osakaal (3%). Kuna nii saadud sigaretid on samuti salasigaretid, siis on tegelikult ainult legaalseid sigarette ostnute osakaal 66%.

mainitud, ei taju suitsetajad alati, et välismaalt müügiks toodud sigarettide puhul on tegu illegaalse kaubaga ja nii oligi 2011. aastal enda arvates legaalse sigarettide ostjate seas 3% neid, kes hankisid raha eest välismaalt toodud sigarette ja osutusid seega illegaalseteks tarbijateks. Enim on selliseid ostjaid Kirde-Eestis (29% suitsetajatest) ja muust rahvusest elanike hulgas (25%).

Küsitluses paluti elanikel reastada põhjused, miks nad eelistavad salasigarette asemel legaalseid sigarette. Legaalse sigarettide suitsetajate hulgas kujunes kõige valdavamaks põhjuseks oma põhimõtteline hoiak mitte suitsetada salasigarette. Väidet, pean endast lugu ja põhimõtteliselt ei osta salasigarette, pidas väga oluliseks 49% legaalse sigarettide suitsetajatest (vt joonis 1.3).

Joonis 1.3. Legaalse sigarettide eelistamise põhjused (% legaalse sigarettide eelistajatest, kes vastasid “väga oluline”)

Põhimõtteliselt salasigarette mitte tarbinuid on ka eelnevatel aastatel olnud kõige enam ja nende osakaal ei ole aastatega oluliselt muutunud. Illegaalsetest sigarettidest hoidumise põhjustest oli järgmisel kohal nende halb kvaliteet, mida kinnitas 39% legaalse sigarettide suitsetajatest. Kuigi salasigarette halb kvaliteet legaalse suitsetamise eelistamise põhjusena on aastatega vähenenud (2009. aastal arvas nii 50% legaalsest suitsetajatest), nimetati seda 2011. aastal muude põhjuste hulgas teisena. Legaalseid sigarette suitsetati veel põhjustel, et illegaalse

ostmisega toetatakse varimajandust (35%), majanduslik olukord võimaldab osta legaalseid sigarette (35%), illegaalsed sigaretid võivad olla tervisele ohtlikud (33%), nende ostmisega rikutakse seadust (29%), salasigarette pole lihtne saada (9%) ja sõpruskond suhtub salasigaretide suitsetajatesse halvasti (8%). Võrreldes eelmise aastaga on vähenenud poolehoid peaaegu kõigile esitatud väidetele. Kõige enam on vähenenud nõustumine sellega, et salasigaretid on tervisele ohtlikud (sellega nõustujate osakaal vähenes 10%-punkti), illegaalsete sigarettide ostmisega toetatakse varimajandust (-8%-punkti) ning rikutakse seadust (-7%-punkti). Võrreldes eelmise aastaga on 2011. aastal kasvanud sõpruskonna halvustav suhtumine ning enda põhimõtteline seisukoht salasigaretidesse.

1.3. Sigarettide varu ja hankimine välismaalt

2011. aasta küsitluse tulemusel selgus, et sigarette ostis varuks 52% suitsetajatest (2010. a 53%), neist 20% omas varusid pidevalt ja 32% hankis tagavarasid mõnikord. Üldse ei varunud sigarette 48% suitsetajatest (2010. a. 47%). Võrreldes eelmise aastaga ei ole varusid soetavate suitsetajate osakaalud oluliselt muutunud, kuid võrreldes varasemate aastatega (2008.-2009.), on see siiski suurenenud (aastatel 2008.-2009. omas varusid alla poole suitsetajatest, vt tabel 1.2.).

Tabel 1.2. Sigarettide varu omamine 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Oman pidevat varu	21	20	12	14	19	20
Muretsen mõnikord varuks	34	41	32	34	34	32
Ei muretse varuks	45	39	56	52	47	48

Sigarette soetasid tagavaraks teistest enam 50-64 aastased suitsetajad (69% hoidis varusid pidevat või mõnikord) ning Lääne-Eesti (63%) ja maa-asulate (57%) elanikud. Suhteliselt sageli muretsesid sigarette tagavaraks madalama sissetulekuga (kuni 200 € kuus) elanikud (58%). Vähem muretsesid sigarette varuks alla 30-aastased elanikud (33%) ning ka kõrgema sissetulekuga suitsetajad (36%, vt lisa 2.4).

Suitsetajatelt küsiti selle kohta, kas nad on 2011. aastal ostnud endale tarbimiseks välismaalt sigarette ning kui suure osa tarbimisest moodustasid nii enda kui teiste kaudu välismaalt ostetud sigaretid. Välismaalt ostis 2011. aastal enda tarbeks sigarette 23% suitsetajatest (2010. a 20%), teistel palus enda jaoks välismaalt sigarette tuua 11% suitsetajatest (2010. a 11%) ning 22% suitsetajatest ostis välismaalt toodud sigarette, mida nad polnud tellinud (2010. a 20%). Sigarette välismaalt tuua palunud või teiste poolt välismaalt toodud sigarette ostnud suitsetajaid oli 2011. aastal kokku 33%. Selliste tarbijate osakaal võrreldes eelmise aastaga suurenes (2010. aastal

moodustasid teiste poolt välismaalt hangitud sigarettide tarbijad 31% suitsetajatest). 56% suitsetajatest ei hankinud 2011. aastal välismaalt sigarette ei ise ega teiste kaudu (2010.a 55%). Kõige aktiivsemalt soetasid välismaalt sigarette Kirde-Eestis elavad suitsetajad, kellest 66% ostis neid ise (2010. a 59%), 29% palus teistel tuua (2010. a 30%) ning 36% ostis teiste poolt toodud ja müügiks pakutud sigarette (2010. a 43%). Kirde-Eesti suitsetajatest vaid 11% ei ostanud 2011. aastal ei ise ega teiste kaudu välismaalt sigarette (2009. a 15%). Aastaga on Kirde-Eesti elanike seas märgatavalt kasvanud suitsetajate osakaal, kes käisid ise piiri tagant sigarette ostmas, teiste poolt välismaalt toodud sigarettide hankijaid jäi aga vähemaks. Võrreldes eestlastega, käisid muust rahvusest elanikud sagedamini välismaalt sigarette ostmas, seda tegi 53% suitsetavatest mitte-eestlastest ja ainult 13% eestlastest; samuti olid aktiivsemad mehed (34%, naised 16%) ning alla 30-aastased noored (27%).

Sigarettide välismaalt ostmise olulisim põhjus on nende soodsam hinnatase. 75% suitsetajatest, kes hankisid välismaal olles sigarette, tõi neid kaasa Venemaalt (vt tabel 1.3). Ka enamik sigarettidest, mida välismaalt telliti, olid Venemaa päritolu. Kui varasematel aastatel hangiti sigarette ka Lätist, siis 2011. aasta küsitlusankeetides meie lõunanaabrit sigarettide päritolumaana praktiliselt ei mainitud. Küll on lõuna suunalt kasvanud Valgevenest pärit sigarettide maht (mis saabub Läti kaudu), neid ostis 2011. aastal Eestis 5% suitsetajatest.

Tabel 1.3. Välismaalt sigarettide hankimise eelistused riikide osas

	% suitsetajatest, kes ostsid ise välismaalt*			% suitsetajatest, kes palusid välismaalt tuua*			% suitsetajatest, kes ostsid teiste initsiatiivil toodut*		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Venemaa	68	80	75	81	73	96	94	91	95
Läti	8	8	0	6	9	0	3	3	0
Valgevene	0	4	4	0	4	0	0	0	5
Muud riigid	24	8	21	13	14	4	0	6	0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* % on võetud ankeedis riike nimetanud vastajatest

Kõige aktiivsemad välismaiste sigarettide suitsetajad elavad Kirde-Eestis. Sealsetest elanikest oli 2011. aastal 89% tarbinud välismaal (peamiselt Venemaal) toodetud sigarette. Kui müügiks realiseeriti kohalikul turul peamiselt ainult Venemaalt toodud sigarette, siis ise osteti välismaalt sigarette kaasa peale Venemaa ja Valgevene rohkem veel ka Ukrainast, Moldovast jm.

Järgnevalt uuriti suitsetajatelt, kui palju ja millise hinnaga nad ostsid 2011. aasta novembris ise või teiste kaudu välismaalt sigarette. Novembris oli selliseid ostjaid 30% suitsetajatest (2010. a 37%), keskmiselt osteti 20 pakki (2009. a 21 pakki) hinnaga 1,56 eurot paki eest (2010. a 1,41 € pakk). Võrreldes eelmise aasta oktoobriga, vähenes 2011. aasta novembris välismaalt sigarette

hankinud suitsetajate osakaal, kuid ostukogused jäid samaks. Ostjate osakaal oli novembris oodatult suurim Kirde-Eesti elanike hulgas – 88% ning võrreldes 2010. aasta oktoobriga see kasvas (2010. a 75%). Isiklikult välismaalt ostetud sigaretid moodustasid suitsetajatel novembris keskmiselt 9% sigarettide kogutarbimisest, teiste kaudu soetatud sigaretid aga 11%. Võttes eelduseks, et novembri tarbimine peegeldab tavapärasest tarbimist ühes kuus, saab järeldada, et välisriikidest toodud sigarettide osakaal kogutarbimisest on aastaga natuke suurenenud, moodustades 2011. aastal 20% kogutarbimisest (2010. a 19%).

2. ELANIKE EKSPERTHINNANGUD SIGARETTIDE ILLEGAALSE MÜÜGI KOHTA

2.1. Illegaalsete sigarettide kaubandus ja levik

Käesolevas peatükis võetakse kokku elanike ekspertarvamused salasigaretide turu ja selle leviku kohta. Illegaalse sigaretituru iseloomustamiseks esitati elanikele küsimusi salasigaretide tarbimise ja leviku kohta ning üldistati saadud vastused. Kõige enam said elanikud 2011. aastal salasigaretide kaubanduse kohta teavet meedia ning sugulaste, sõprade või tuttavate käest (39%, vt tabel 2.1). Illegaalsete sigarettide müümist ja ostmist on pealt näinud või omab sellega muud laadi isiklikku kogemust 13% elanikest. Meedia osatähtsus illegaalse sigaretikaubanduse infoallikana kasvas aastatel 2009. ja 2010. kuid kahanes möödunud aastal uuesti. Sugulastelt-sõpradelt-tuttavatelt informatsiooni saanute osakaal aga 2011. aastal kasvas. Salasigaretide kaubandusest omavad informatsiooni isikliku kogemuse põhjal enam Kirde-Eesti ja suuremate linnade elanikud, mitte-eestlased ja madalama sissetulekuga elanikud. Tutvusringkond on tähtsamaiks illegaalse sigaretikaubanduse infoallikaks samuti Kirde-Eesti elanike jaoks, aga ka alla 30-aastastele elanikele. Seevastu avalik meedia ei mängi Kirde-Eesti elanike hulgas salasigaretide kaubandusest informeerimisel erilist rolli, sealsetest elanikest vaid 17% sai avalikest infokanalitest teavet sigarettide salaturu kohta. Meedia osa info andjana on oodatult suurem eestlaste hulgas (vt lisa 2.6).

Tabel 2.1. Elanike infoallikad sigarettide illegaalse kaubanduse kohta
(% vastanutest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Meedia	44	40	35	34	39	41	39
Sugulased, sõbrad, tuttavad	47	43	44	39	40	37	39
Oma kogemus	12	27	20	17	15	14	13
Ei oska öelda	12	13	18	19	18	20	20

Elanikelt uuriti ka selle kohta, kas nende tutvusringkonnas on inimesi, kes ostavad salasigarette. Selgus, et 36% vastanutest ei teadnud ühtegi salasigaretide ostjat, 30% teadis mõnda inimest ja 15% teadis paljusid, ülejäänud ei osanud öelda (vt tabel 2.2). Kokku teadis oma tutvusringkonnas salasigaretide ostjaid seega 45% vastanutest, mis on natuke vähem kui aasta tagasi (2009. a 46%). Salasigaretide ostjaid teavad rohkem Kirde-Eesti elanikud (71%), mitte-eestlased (57%) ja väiksema sissetulekuga (kuni 200 € kuus) elanikud (57%). Lääne-Eesti ja Põhja-Eesti elanikud, eestlased, üle 64-aastased ning kõrgema sissetulekuga elanikud tundsid isiklikult kõige vähem salasigaretide ostjaid (vt lisa 2.7).

Tabel 2.2. Illegaalsete sigarettide ostjate teadmine (% vastanutest)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Teab paljusid	16	15	13	12	14	14	15
Teab mõnesid	34	30	26	31	30	32	30
Ei tea kedagi	34	42	46	40	43	37	36
Ei oska öelda	16	13	15	17	13	17	19
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Mõnda pidevalt tegutsevat salasigaretide müügikohta või müüjat teadis isiklikult 21% vastanutest ehk iga neljas (vt. tabel 2.3.). Võrreldes 2010. aastaga on vastavat infot omavate elanike osakaal kahanenud 4%-punkti.

Tabel 2.3. Illegaalsete sigarettide müügikoha või müüja teadmine (% vastanutest)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Teab	31	25	21	20	22	25	21
Ei tea	69	75	79	80	78	75	79
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Illegaalsete sigarettide müügikohtadest olid teistest paremini teadlikud Kirde-Eesti elanikud (50%), samuti mitte-estlased (35%), ning väiksema sissetulekuga (kuni 200 € kuus) elanikud (30% vt lisa 2.8).

Uuringus osalejate hinnangul moodustas salasigaretide osa 2011. aastal Eesti elanike üldises sigarettide tarbimises keskmiselt 31%. Sarnase hinnangu on elanikud illegaalsete sigarettide osakaalule andnud ka mitmel eelmisel aastal. Kümne aasta eest oli vastajate hinnang salasigaretide osakaalu kohta tarbimisest märgatavalt kõrgem (vt tabel 2.3).

Tabel 2.4. Illegaalsete sigarettide tarbimise osakaal üldises sigarettide tarbimises (elanike eksperthinnangute keskmine)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
37%	34%	32%	34%	32%	33%	30%	30%	31%	31%	31%

3. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE ISIKLIK TARBIMINE

3.1. Illegaalsete sigarettide kättesaadavus

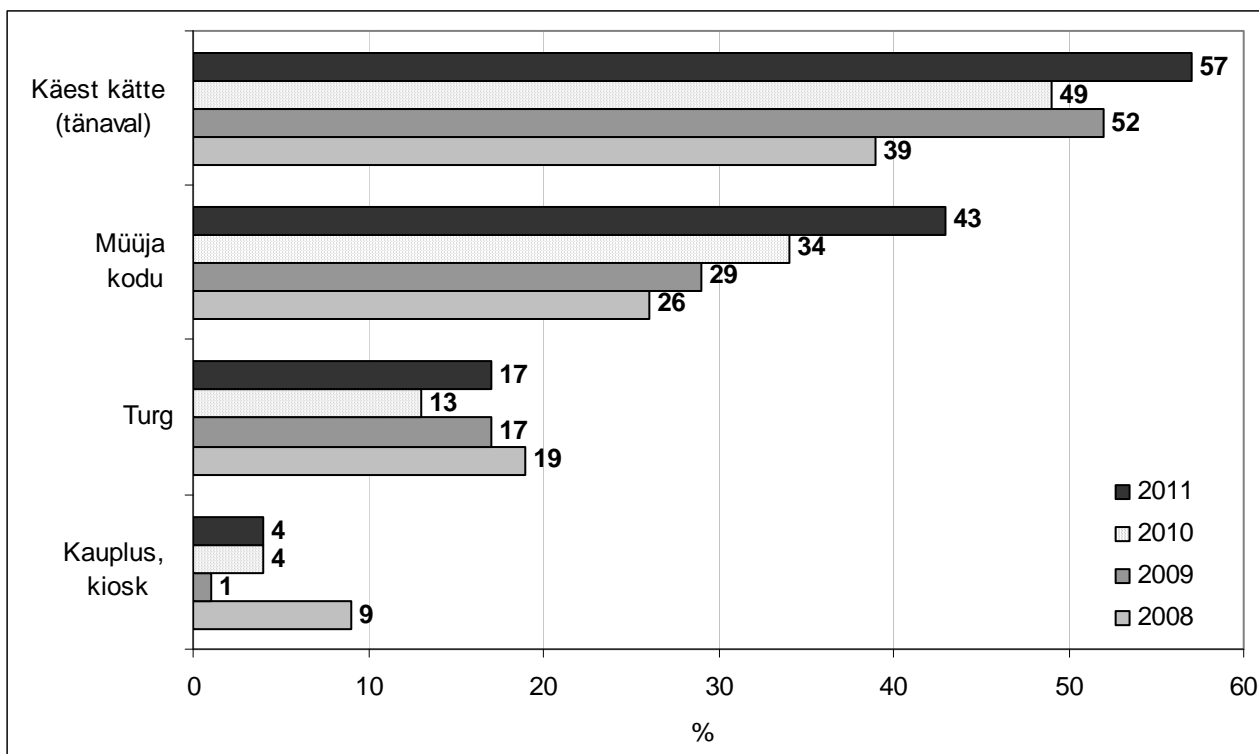
Illegaalse sigaretituru levikut ja tarbimise aktiivsust mõjutab oluliselt nende kättesaadavus. Selle väljaselgitamiseks uuriti elanikelt, kuidas on 2011. aastal isiklikult nende jaoks muutunud salasigaretide kättesaadavus. Salasigaretide ostjatest vastas 62%, et kättesaadavus ei ole aasta jooksul muutunud, 19% vastanute hinnangul on salasigaretide hankimine muutunud raskemaks ja 5% arvates kergemaks ning 14% vastanutest ei osanud sellele hinnangut anda. Võrreldes 2010. aastaga on oluliselt vähenenud nende illegaalseste tarbijate osakaal, kelle arvates on salasigarette keerulisem kätte saada (-17%-punkti), samas ei ole suurenenud nende osakaal, kellele on salasigaretide hankimine muutunud varasemast lihtsamaks (vt tabel 3.1). Kõige enam arvati Kirde-Eestis, et kättesaadavus on kergemaks muutunud (10% salasigaretide ostjatest), varasemast raskem on salasigarette osta Lääne-Eesti salasigaretide suitsetajate meelest (56%).

Tabel 3.1. Illegaalseste sigarettide kättesaadavus aasta jooksul
(% illegaalseste sigarettide ostjatest)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Muutus kergemaks	12	6	10	13	14	4	3	14	9	6	5
Jäi samaks	50	54	55	61	49	60	63	53	52	45	62
Muutus raskemaks	33	32	25	17	30	20	21	20	23	36	19
Ei oska öelda	5	8	10	9	7	16	13	13	16	13	14
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kõige sagedamini osteti illegaalseid sigarette käest kätte otse tänaval, nii märkis 57% salasigaretide suitsetajatest. Müüjate kodust käis neid hankimas 43% ja turgudelt 17% salasigaretide tarbijatest. Võrreldes eelmise aastaga, kasvas 2011. aastal nii käest-kätte tänavalt, müüja kodust kui ka turult salasigarette ostnute osakaal (vt joonis 3.1). Hinnates pikemaajaliselt ostukohtade populaarsuse muutumist näeme, et aastatel 2008-2011 on kõige kiiremini kasvanud müüja kodust (+9 %-punkti) ja tänavalt (+8%-punkti) salasigarette ostnute osakaal. Tänavad olid salasigaretide levinumaks ostukohaks ka kümme aastat tagasi, kuid siis hangiti salasigarette küllalt tihti ka turgudelt (vt tabel 3.2). Nüüdseks on turud ja ka kauplused oma tähtsust illegaalseste sigarettide realiseerimiskohana suures osas minetanud. Lisaks eelmainitud ostukohtadele, toodi salasigarette ka tellimise peale koju kätte või osteti tuttavate kaudu.

Joonis 3.1. Illegaalsete sigarettide ostukohad (% illegaalsete sigarettide ostjatest)

Tabel 3.2. Illegaalsete sigarettide ostukohad (% illegaalsete sigarettide ostjatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Käest kätte (tänaval)	43	50	35	33	48	53	51	39	52	49	57
Müüja kodu	33	34	40	44	38	35	30	26	29	34	43
Turg	31	24	34	44	20	18	25	19	17	13	17
Kauplus, kiosk	13	8	2	4	8	1	5	9	1	4	4
Baar, pubi	0	2	0	1	3	0	2	2	1	0	0
Mujal	9	16	10	13	13	8	8	16	12	9	12

3.2. Illegaalsete sigarettide tarbimine

Illegaalsete sigarettide ostmist soodustab legaalsete sigarettidega võrreldes odavam hind. Odavamat hinda pidas väga oluliseks 87% ning mõnevõrra oluliseks 10% salasigarettide ostjatest (vt tabel 3.3). Salasigarettide madalam hind oli oluline kõikidele elanikerühmadele. Vähem tähtsaks pidasid illegaalsed suitsetajad asjaolu, et soovitud sigaretimarki ei ole legaalselt

võimalik saada, aga ka seda, et salasigaretid on kergesti kättesaadavad. Vastava sigaretimargi puudumist legaalsel turul pidas salasigaretide ostmisel väga oluliseks 44% ostjatest ning nende lihtsat kättesaadavust 19% salasigaretide ostjatest.

Tabel 3.3. Illegaalsete sigarettide ostmise põhjused 2009-2011. (% illegaalsete sigarettide ostjatest)

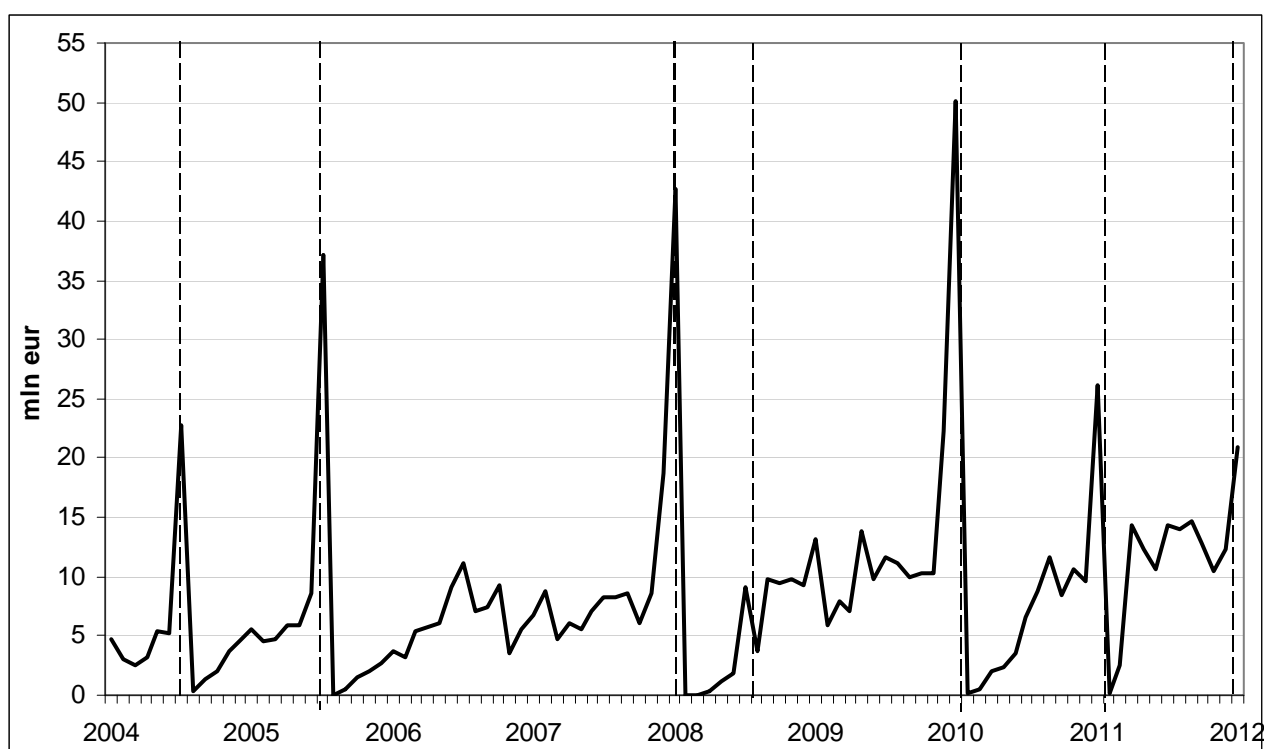
		Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Pole oluline	Ei oska öelda
Illegaalsed sigaretid on odavamad					
	2011	87	10	3	0
	2010	85	15	0	0
	2009	90	9	0	1
Mark mida tarbitakse, pole legaalselt saadaval					
	2011	44	7	40	9
	2010	22	22	38	18
	2009	24	12	49	15
Illegaalsed sigaretid on kergesti kättesaadavad					
	2011	19	29	36	16
	2010	18	35	29	18
	2009	26	35	26	13

Illegaalsete sigarettide lihtsat kättesaadavust pidasid kõige olulisemaks Kirde-Eestis elavad salasigaretide suitsetajad (36% pidas seda väga oluliseks salasigaretide ostmisel), samuti mitte-eestlased ja madalama sissetuleku saajad. Lemmikmargi puudumist legaalsel turul pidasid teistest olulisemaks samuti Kirde-Eestis elanikud (68% pidas seda väga oluliseks), alla 30-aastased, naised ja madalama sissetulekuga illegaalsete sigarettide tarbijad. Sigaretimarkidena, mida vastanute hinnangul ei olevat legaalselt võimalik osta, nimetati *Arktika*, *Bayron*, *Caines*, *Kiss*, *More*, *Next*, *Pierre Cardin*, *Priima*. Salasigaretidest osteti 2011. aastal kõige enam järgmisi marke: *More*, *Bond*, *Kiss*, *Arktika*, *L&M*, *Priima*. Kokku nimetati 18 marki salasigarette.

Salasigaretide levikut toetab nende madalam hinnatase võrreldes legaalsete sigarettidega. Seni, kuni on saadaval odavamad, ebaseaduslikult realiseeritavad sigaretid, püsib elujõulisena ka salasigaretide turg. Kuna legaalsete sigarettide hinnas moodustab suure osa riigi poolt kehtestatud aktsiisi- ja käibemaks, siis on need paratamatult kallimad kui salasigaretid, mille müüja riigile makse ei maksta. Ebaseaduslik sigarettide müük võimaldab tarbijal kaupa osta odavamalt, kuid riik jääb samas ilma maksutuludest. Salasigaretide turumahtu hoiab üleval seegi, et paljud elanikud (eriti mitte-eestlased ja Venemaa piiriäärsed elanikud) pole teadlikud asjaolus, et tuttavate kaudu piiri tagant sigarettide hankimine või sealt kellegi poolt müügiks toodud sigarettide ostmine on Eestis illegaalne.

Euroopa Liidus kehtib tubakatoodetele aktsiisi miinimumtase, mida peab järgima ka Eesti riik. Tubakaaktsiis koosneb kahest osast – fikseeritud määrast ja proportsionaalsest määrast². Fikseeritud määraga maksustatakse sigarette nende koguse alusel, proportsionaalne maksumäär arvutatakse sigaretipaki lubatud maksimaalselt jaehinnalt, koormates nõnda rohkem kallimaid sigaretimärke. Et täita Euroopa Liidus nõutud minimaalse sigarettide aktsiisimäära täitmine, on Eesti viimastel aastatel tõstnud aktsiisimäärasid regulaarselt igal aastal ja teeb seda ka järgneval aastal. Joonisel 3.2. on kujutatud tubakaaktsiisi laekumiste mahtusid ja selle muutusi tubakaaktsiisi tõstmise tulemusel ajavahemikul 2004-2012.

Joonis 3.2. Tubakaaktsiisi laekumine ja tubakaaktsiisi tõusud³

Allikas: Rahandusministeerium

Vastavalt aktsiisimäärade suurenemisele ja legaalse sigaretituru müügile on muutunud ka riigieelarvesse laekunud tubakaaktsiis. 2011. aastal laekus riigieelarvesse tubakaaktsiisi neli korda rohkem kui kümme aastat tagasi (vt. tabel 3.4).

Tabel 3.4. Riigieelarvesse laekunud tubakaaktsiis 2001-2011.(mln eurot)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
36,07	46,17	50,20	58,67	78,97	77,21	97,73	86,94	133,44	114,67	144,52

Allikas: Statistikaamet

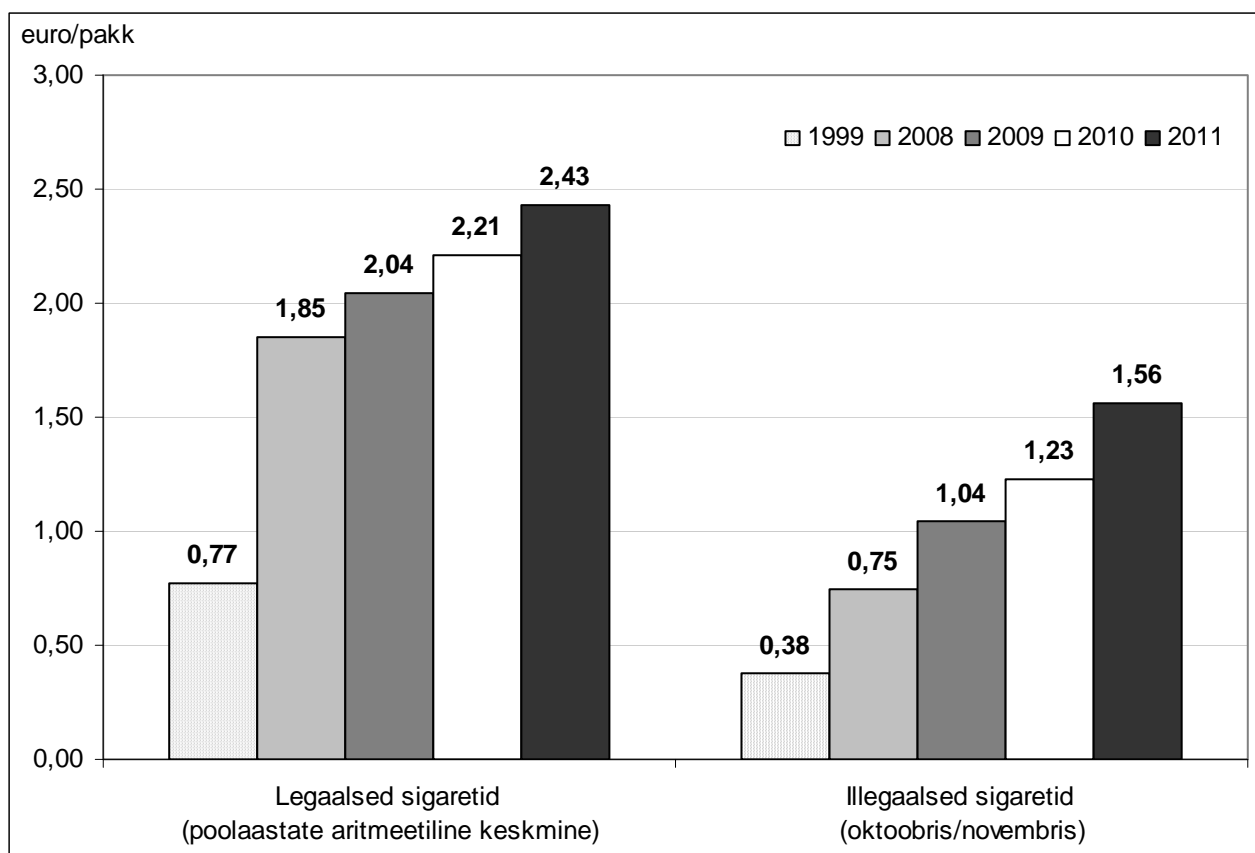
² Fikseeritud määr 1000 sigareti kohta: 38,35 € (alates 01.01.2011) → 42,18 € (alates 01.01.2012)

Proportsionaalne määr jaehinnast 33% (alates 01.01.2011).

³ Aktsiisimäärad alates: 1.07.2004 25% jaehinnast + 0,31 € paki kohta (keskmiselt 0,62 € pakk); 1.07.2005 26% jaehinnast + 0,35 € paki kohta (keskmiselt 0,74 € pakk); 4.8 1.01.2008 28%+ 0,46 € paki kohta (keskmiselt 0,92 € pakk); 1.07.2008 31%+ 0,64 € paki kohta (keskmiselt 1,28 € pakk); alates 1.01.2010 33% + 0,67 € paki kohta; alates 1.01.2011 33%+ 0,77 € paki kohta; alates 1.01.2012 33%+ 0,84 € paki kohta.

Legaalsete sigarettide keskmine paki hind kasvas 2011. aastal ligi kümnendiku ehk 2,43 euroni (2010. aastal maksis sigaretipakk keskmiselt 2,21 €; vt joonis 3.3). Illegaalsete sigarettide hinnad kasvasid aastaga oluliselt kiiremini kui legalsete sigarettide hinnad – ligi 27%. Salasigaretipaki keskmine hind oli 2011. aastal 1,56 €, aasta varem oli see 1,23 €. Kuigi salasigaretid on legalsetest tunduvalt odavamad, on nende hinnavahe aastate jooksul vähenenud. Nii olid 2008. aastal legaalsed sigaretid keskmiselt kaks ja pool korda kallimad kui illegaalsed, 2009. aastal oli hinnavahe ligi kahekordne, 2010. aastal olid legaalsed sigaretid salasigaretidest 1,8 korda ja 2011. aastal vaid poolteist korda kallimad.

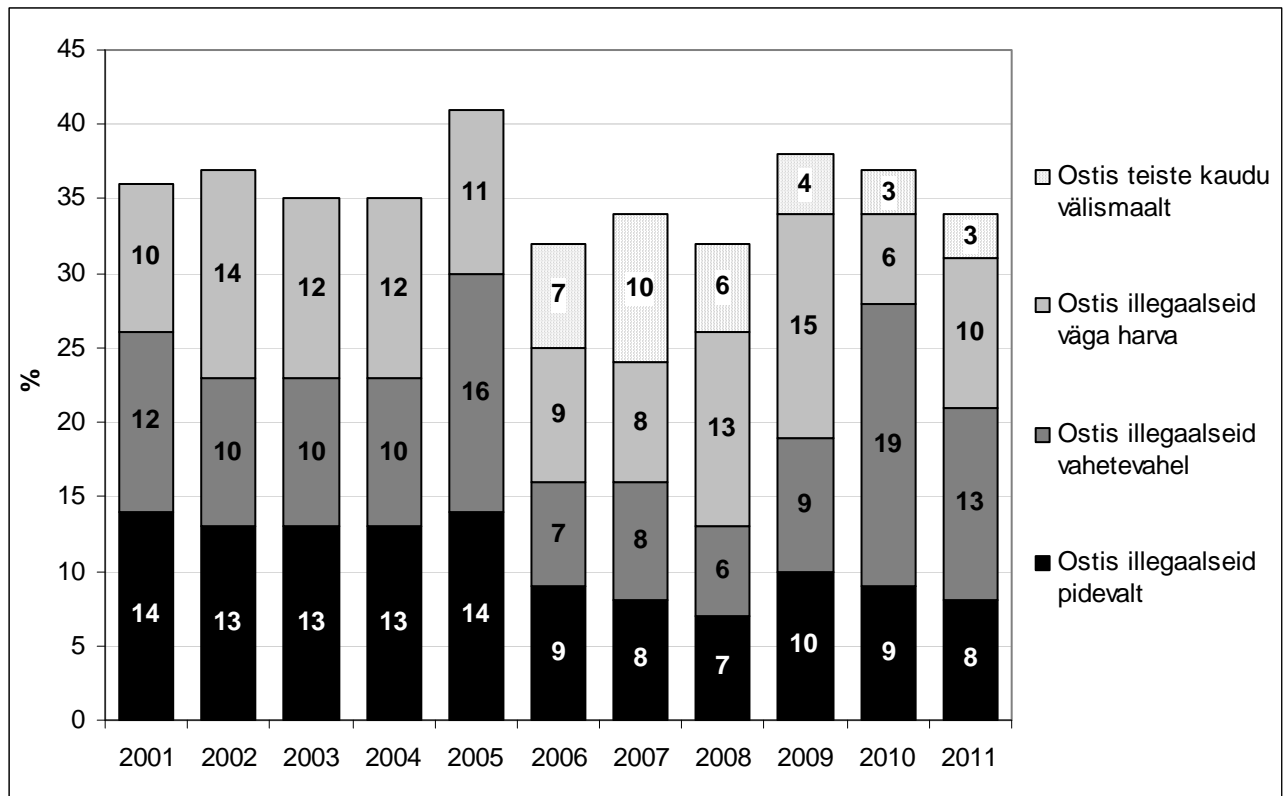
Joonis 3.3. Sigaretipaki keskmine müügihind

Salasigaretide ostmist on käesolevas töös analüüsitud elanike küsitlusele tuginedes. Küsitluse põhjal ostis 2011. aastal salasigarette 31% suitsetajatest (2010. aastal 43%), sh 8% ostis neid pidevalt, 13% vahetevahel ja 10% väga harva (vt joonis 3.4). Võrreldes 2010. aastaga vähenes vahetevahel salasigarette ostvate suitsetajate osakaal ning kasvas väga harva ostnute osakaal, mis näitab, et salasigaretide suitsetamise intensiivsuse vähenemist. Arvestades asjaolu, et osa enda hinnangul salasigarette mittesuitsetanutest ostis teiste poolt välismaalt toodud sigarette või tellis neid raha eest välismaalt, on salasigaretide ostjaid mõnevõrra rohkem. Alates 2006. aastast on EKI välja selgitanud ka nende illegaalsete tarbijate osakaalu suitsetajatest, kes enda teada salasigarette ei tarbinud. Võttes arvesse nii teadlikult salasigarette ostnud suitsetajad kui ka need,

kes tegid seda teadmatuses (hankisid raha eest teiste poolt välismaalt toodud sigarette), ostis illegaalseid sigarette 2011. aastal kokku 34% suitsetajatest (2010. aasta 37%). Võrreldes 2010. aastaga vähenes illegaalsete sigarettide tarbijate osakaal suitsetajatest 3%-punkti võrra, seda peamiselt teadlikult vahetevahel salasigarette ostnud suitsetajate vähenemise tõttu.

Joonis 3.4. Illegaalsete sigarettide ostmine (% suitsetajatest)

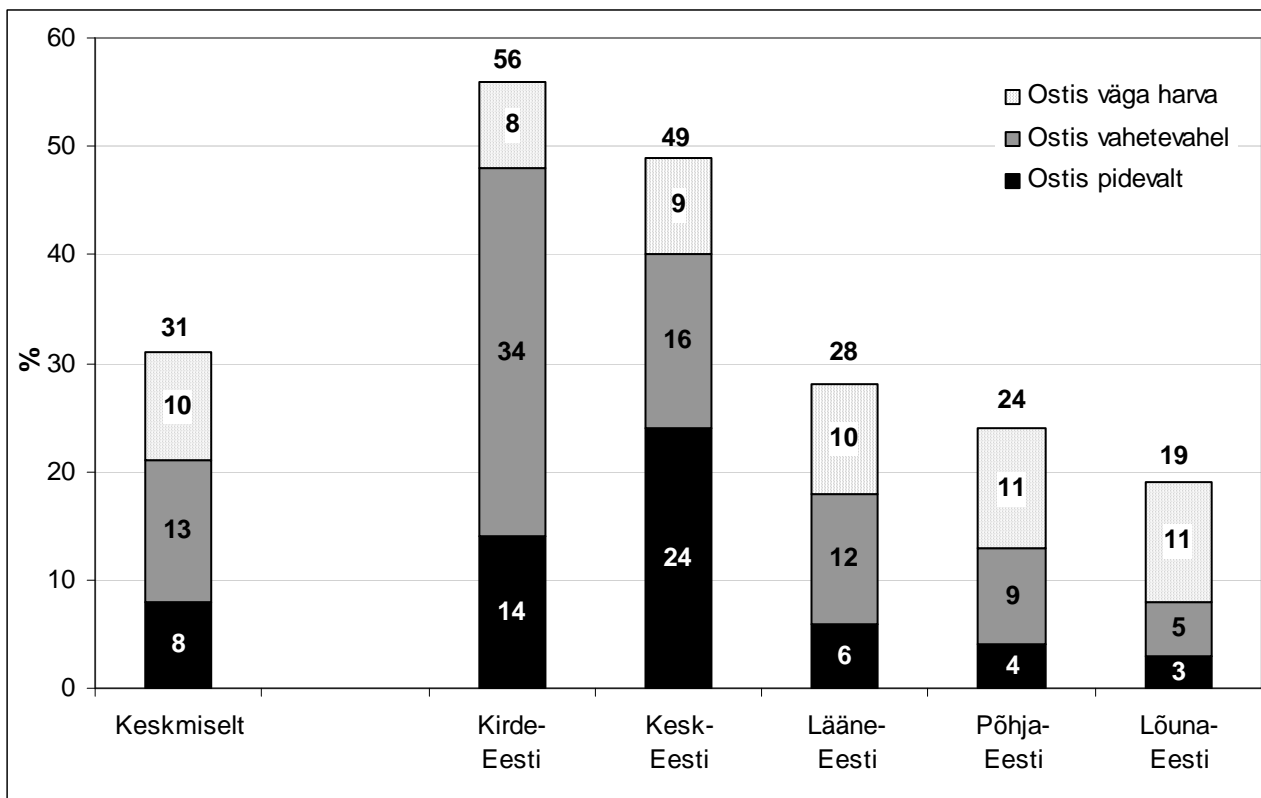
Teadlikult salasigarette ostvate suitsetajate osakaal langes märgatavalt majanduskasvu aastatel 2006-2008. Kui enne seda ostis teadlikult salasigarette 35-41% suitsetajatest, siis nimetatud aastatel vähenes salatarbijate osakaal 24-26%-ni. (vt tabel 3.5). Samas suurenes majandusliku mõõna aastatel (2009-2010) salasigaretide suitsetajate osakaal taas, millele aitas kaasa tarbijate aina sagedasemaks muutunud salasigaretide suitsetamine. 2011. aastast võttis aga salasigaretide tarbimise trend natuke positiivsema suuna ning keskmine salasigaretide ostusagedus langes.

Tabel 3.5. Illegaalsete sigarettide teadlik ostmine (% suitsetajatest)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ostis pidevalt	14	13	13	13	14	9	8	7	10	9	8
Ostis vahetevahel	12	10	10	10	16	7	8	6	9	19	13
Ostis väga harva	10	14	12	12	11	9	8	13	15	6	10
Ei ostnud	64	63	65	65	59	75	76	74	66	66	69
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Salasigarettide teadlikku ostmist esines endiselt kõige rohkem Kirde-Eestis (vt joonis 3.5), kuid ka suuremates linnades. Kõige rohkem ostsid illegaalseid sigarette teadlikult väiksema sissetulekuga, mitte-eestlastest vanemaealised suitsetajad (vt lisa 2.8).

Joonis 3.5. Teadlikult illegaalseid sigarette ostnud suitsetajad piirkonniti 2011. aastal (% suitsetajatest)

Salasigarette ostnud suitsetajatelt küsiti ka, milliseid maksumärke kandsid 2010. aastal nende poolt ostetud salasigarettide pakid. 85% vastanutest märkis, et illegaalsete sigarettide pakid kandsid teise riigi maksumärki (2010. a 83%). Valdavalt olid sigaretid Venemaa maksumärkidega (94%), vähesemal määral oli Läti (2%), Ukraina (2%) ja Valgevene (2%) maksumärki kandvaid sigarette. 5% illegaalsete sigarettide hankijatest ostis selliseid sigarette, mille pakil puudus maksumärk (2010.aastal sama %). Võltsitud Eesti maksumärgiga sigarette 2011. aastal ei ostetud, nii nagu ka 2010. aastal. Võrreldes eelnenud aastaga on teiste riikide maksumärkidega (st peamiselt Venemaa) sigarettide osakaal müügist natuke suurenenud, maksumärgita ning võltsitud Eesti maksumärkidega sigarettide osakaalud salaturul muutunud ei ole.

Salasigarette ostnud suitsetajate poolt isiklikult tarbitud sigarettidest moodustasid illegaalsed sigaretid 2011. aasta novembris keskmiselt 45% (2010. aastal 51%). Ainult salasigarette suitsetanud oli novembris 18% illegaalsete sigarettide suitsetajatest (2010. aastal 22%). Suitsetajatel, kes enese hinnangul 2011. aastal salasigarette küll ei ostnud, kuid hankisid sigarette teiste kaudu välismaalt, moodustasid välismaalt toodud sigaretid 24% tarbimisest. Võrreldes

2010. aastaga kasvas nendel tarbijatel piiritaguse päritoluga sigarettide osakaal kogutarbimisest oluliselt.

Arvestades illegaalsete sigarettide tarbimise ümber kõigi suitsetajate kohta, oli salasigarettide tarbimise osakaal sigarettide kogutarbimisest 2011. aastal 14% (vt tabel 3.6). Näitaja tugineb illegaalsete sigarettide suitsetajate ja teiste kaudu välismaalt sigarette hankivate suitsetajate hinnangutele. Illegaalsete sigarettide tarbimise osakaal kogutarbimisest on viimastel aastatel olnud kõikuv, olles 22% 2005. aastal ning vähenedes 2008. aastaks 12%-ni. Järgnevatel aastatel (majanduslanguse perioodil) hakkas salasigarettide osatähtsus taas suurenema, tõustes 2010. aastaks keskmiselt 17%-ni suitsetajate kogutarbimisest. 2011. aastal vähenes illegaalsete sigarettide osakaal kõikidele suitsetajatele ümberarvestatuna taas.

Tabel 3.6. Illegaalsete sigarettide tarbimise osakaal sigarettide kogutarbimises
(ümberarvestus kõigi suitsetajate suhtes)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
19%	19%	19%	17%	22%	15%	15%	12%	15%	17%	14%

4. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE OSAKAAL SIGARETTITURUL

Illegaalsete sigarettide osakaalu leidmiseks üldises sigarettide tarbimises analüüsiti nii elanike eksperthinnanguid olukorra kohta Eestis tervikuna, kui ka inimeste endi kogemust salasigarettide ostul. Järgnevalt tuuakse välja hinnangute võrdlus ning esitatakse tulemuste kokkuvõtteid.

Elanike eksperthinnangute põhjal moodustas illegaalsete sigarettide tarbimine 2011. aastal Eestis 31% sigarettide kogutarbimisest. Suitsetajate endi tarbimiskäitumise hinnangu järgi moodustasid aga salasigaretid 14% kõigist tarbitud sigarettidest. Erinevused hinnangutes tulenevad mitmetest teguritest. Eksperthinnanguid mõjutavad inimeste endi tõekspidamised, igapäevaelust kogunev informatsioon, meediakajastused ning ühiskondlik hoiak antud valdkonna suhtes. Kuna eksperthinnangu andmisel hinnatakse teisi, siis on kriitika tihtipeale karmim, kui enda suhtes antud hinnangud ja seetõttu võivad üldisele olukorrale antud hinnangud olla pigem ülepaisutatud. Ühiskondlik arvamus mõistab üldjuhul illegaalse tarbimise hukka ning et ka suitsetamine ise on tervisele kahjulik, siis hindabki inimene taustainformatsioonist lähtudes olukorda mõnevõrra kriitilisemana. Samas ka vastupidi – oma isiklikke pahesid kalduvad inimesed õigustama, ei soovita rõhutada oma sõltuvust sigarettidest ning püütakse varjata ka ebaseaduslikke tarbimisharjumusi. Selle tulemusena on hinnang enese käitumisele üldjuhul alahinnatud. See ei pruugi olla alati tahtlik, kuid enda käitumist püütakse alateadlikult näidata paremast küljest ja positiivsemana, kui see tegelikult on.

EKI hinnangul moodustasid 2011. aastal illegaalsed sigaretid 24-29% üldisest sigarettide siseturumahust (legaalsed ja illegaalsed sigaretid kokku). Varasemate aastate hinnangud ning illegaalsete sigarettide turgu iseloomustavad näitajad on toodud tabelis 4.1.

Legaalsete sigarettide kaubanduse andmete aluseks on Statistikaameti impordi-eksporti andmed (Eestis ei ole tubakatootmist alates 1996. aastast). Tegelikult sigarettide müügi arvutamisel 2011. aasta kohta on arvesse võetud ka hinnangulised laovarud, mis jäid 2010. aastal turustamata ning realiseeriti 2011. aastal. Samamoodi on arvestatud, et teatud osa 2011. aastal imporditud sigarettidest turustatakse järgmisel aastal⁴. Kui alates 2008. aastast on legaalsete sigarettide müük vähenenud, siis 2011. aastal realiseeriti neid siseturul ligikaudu kümnendiku võrra enam (+11%). Sarnaselt varasematele aastatele on käesolevas töös võetud eelduseks, et välituristide poolt ostetud ja riigist välja viidud sigarettide kogus moodustab 10% kogu legaalsete sigarettide müügist. Sigarettide illegaalse kaubanduse absoluutmahu väljaselgitamiseks on kasutatud legaalsete sigarettide kodumaist tarbimist, millest on turistide ostud maha arvestatud.

⁴ 2011. aastal jäi hinnanguliselt realiseerimata kuni 2-kuuline laovaru.

Tabel 4.1. Sigarettide illegaalse kaubanduse maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Legaalsete sigarettide müük siseturul (sh turistide ostud)*	mld sigaretti	1,94	2,29	2,33	2,04	1,95	2,34	2,33	2,62	2,01	1,78	1,97
Illegaalse kaubanduse osakaal siseturul (ilma turistideta)	%	28	22-25	22-25	22-25	25-30	20-25	20-25	20-25	25-30	27-31	24-29
Sigarettide illegaalse kaubanduse keskmine maht	mld sigaretti	0,68	0,64	0,64	0,56	0,67	0,61	0,61	0,69	0,69	0,66	0,56-0,71
	mln eurot	15,21	14,57	15,85	17,06	18,92	17,45	20,26	25,88	35,47	40,25	43,5-55,4
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mln eurot	13,10	12,21	14,44	14,96	19,88	18,53	18,73	32,40	38,35	41,54	43,8
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mln eurot	5,11	4,60	5,24	5,50	6,58	6,01	6,52	9,84	13,23	15,59	17,5

* Andmed põhinevad Statistikaameti ekspordi-impordi andmetel, mida on korrigeeritud hinnanguliste laovarudega

Illegaalsed sigaretid moodustasid möödunud kümnendi alguses ligi kolmandiku Eesti elanike poolt tarbitud sigarettidest. Järgnevatel aastatel (2002-2004) salasigarettide osakaal vähenes, püüdes 22-25% tasemel kodumaiste sigarettide turust. 2005. aastal salaturu osakaal mõnevõrra suurenes (25-30%-ni), kuid langes seejärel aastatel 2006-2008 taas 20-25% tasemele. Majanduskriisi süvenedes alates 2009. aastast hakkas salaturu osakaal jälle kasvama, jõudes 2010. aastal 27-31%-ni sigarettide siseturust. 2011. aastal vähenes illegaalsete sigarettide osakaal Eesti elanike poolt tarbitud sigarettidest hinnanguliselt 24-29%-ni. Illegaalsete sigarettide maht keskmiselt vähenes teist aastat järjest (2010. aastal suurenes salasigarettide osakaal turul seetõttu, et võrdlusbaasiks olev koguturu maht vähenes). Salasigarettide keskmine rahaline käive kasvas aastaga ligikaudu neljandiku võrra, mille peamiseks põhjuseks on nende suurenenud müügihind. Vaatamata sellele, et illegaalsed sigaretid kallinesid aastaga kiiresti ning rohkem kui legaalsed sigaretid, on nende hind ikkagi oluliselt madalam võrreldes legaalsete sigarettidega. Kokku müüdi Eestis 2011. aastal hinnanguliselt 0,56-0,71 miljardit salasigaretit, mille käive oli 43,5-55,4 miljonit eurot. Illegaalse sigaretikaubanduse tõttu jäi riigil hinnanguliselt saamata 17,45 miljonit eurot käibemaksu ja 43,80 miljonit eurot aktsiisimaksu. Kui illegaalsete sigarettide asemel oleks ostetud legaalseid sigarette, oleks riik täiendavalt võitnud maksutulusid 61,25 miljoni euro eest⁵.

⁵ Laekumata maksusummade arvestuse aluseks on võetud illegaalsete sigarettide turu osakaalu vahemikhinnangu alampiir.

KOKKUVÕTE

Eestis suitsetas 2011. aastal 22% täiskasvanud elanikest. Suitsetajate osakaal on alates 2008. aastast järjekindlalt vähenenud. Oma suitsetamisharjumusi ei muutnud aasta jooksul 53% suitsetajatest, suitsetamist vähendas või loobus sellest 36% ning tarbimist suurendas või alustas suitsetamist 11% suitsetajatest. Kõige enam levinud põhjus, mis sundis elanikke suitsetamist vähendama või sellest loobuma oli asjaolu, et suitsetamine oli muutunud liiga kalliks – nii vastas 57% suitsetamist vähendanud või sellest loobunud elanikest. 2011. aastal tõusid sigarettide aktsiisimäärad nagu ka varasematel aastatel ning see suurendas legaalse sigarettide paki keskmise hinna 2,43 euronit (2010. aastal 2,21 €).

Sigarettide ostis 2011. aastal illegaalselt 34% suitsetajatest (2010. aastal 37%). Teadlikult tegi seda 31% ning mitteteadlikult 3% suitsetajatest. Nii ei teatud, et illegaalne on teiste käest välismaalt toodud sigarettide ost. Võrreldes 2010. aastaga vähenes teadlikult salasigarette ostnute osakaal, kuid mitteteadlikult (välismaalt sissetoodud sigarettide) ostjate osakaal jäi muutumatuks.

Illegaalsed sigarettid on sarnaselt varasematele aastatele laiemalt levinud Kirde-Eestis, sealsetest elanikest oli 2011. aasta jooksul salasigarette ostnud 56%. Illegaalse sigarettide ostjaid leidis keskmisest enam ka suuremates linnades, mitte-eestlaste ning madalama sissetulekuga suitsetajate hulgas. Peamiselt osteti salasigarette nende odavama hinna tõttu, mida pidas väga oluliseks 87% ja mõnevõrra oluliseks 10% illegaalse sigarettide ostjatest. Tulenevalt aktsiisimaksu tõusust kasvasid 2011. aastal legaalse sigarettide hinnad 10%. Samas vähenesid salasigarette ja legaalse sigarettide hinnavahed, kuna salasigaretid kallinesid aastaga 27%. Kui legaalse sigarettipaki hind oli 2011. aastal keskmiselt 2,43 €, siis illegaalset sigarettipakki oli võimalik soetada keskmiselt 1,56 € eest. Peamiselt osteti salasigarette tänavatelt (57% illegaalse sigarettide ostjatest), müüjate kodudes (43%) ja turgudelt (17%). Aastaga on kõige enam kasvanud salasigarette ostmine müüja kodust.

Sigarettide illegaalse kaubanduse osakaal võrreldes 2010. aastaga langes, olles EKI hinnangul 24-29% sigarettide siseturumahust. Kuigi aastaga salasigarette koguseline müük mõnevõrra kahanes (0,56-0,71 miljardit sigaretti; 2010. a. 0,59-0,72 miljardit sigaretti), suurenes nende rahaline käive ligikaudu kolmandiku võrra 43,5-55,4 miljoni euronit (2010. aastal 36,4-44,1 miljonit eurot). Illegaalse kaubanduse tõttu jäi riigil 2011. aastal hinnanguliselt saamata ligi 61,3 miljonit eurot aktsiisi- ja käibemaksu.